

१. पृष्ठभूमि

नेपालको संविधान, २०७२ले मार्ग निर्देश गरेबमोजिम समानुपातिक समावेशी र सहभागितामूलक सिद्धान्तका आधारमा समतामूलक समाजको निर्माण गर्न राज्यका सबै अंग, तह र क्षेत्रगत विषयहरूमा लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशीकरण (लैससास) को विषयलाई आन्तरिकीकरण, मूलप्रवाहीकरण र संस्थागत गर्नु आवश्यक देखिएको छ।

नेपालको संविधानको धारा १८ मा उल्लिखित समानताको हकमा सबै नागरिक कानूनको दृष्टिमा समान हुने तथा कसैलाई पनि कानूनको समान संरक्षणबाट बञ्चित नगरिने व्यवस्था छ। साथै सामान्य कानूनको प्रयोगमा उत्पत्ति, धर्म, वर्ण, जात, जाति, लिङ्ग, शारीरिक अवस्था, अपाङ्गता, स्वास्थ्य स्थिति, वैवाहिक स्थिति, गर्भावस्था, आर्थिक अवस्था, भाषा वा क्षेत्र, वैचारिक आस्था वा यस्तै अन्य कुनै आधारमा भेदभाव नगर्ने व्यवस्था उल्लेख छ। नेपालको संविधानको धारा ३८ ले महिलालाई समान वंशीय अधिकार, सुरक्षित गर्नुका साथै मातृत्व र प्रजनन स्वास्थ्य सम्बन्धी अधिकार, राज्यका सबै तहमा सहभागि हुने अधिकार, सम्पत्ति तथा पारिवारिक मामिला सम्बन्धी अधिकार, शिक्षा, स्वास्थ्य, रोजगार र सामाजिक सुरक्षामा सकारात्मक विभेदको व्यवस्था गरेको छ। संविधानले महिला विरुद्ध हुने सबै प्रकारका हिंसाजन्य कार्यहरूलाई कानून बमोजिम दण्डनीय हुने व्यवस्था गरेको छ।

साथै संविधानमा राज्यले सामाजिक वा सांस्कृतिक दृष्टिले पिछडिएका महिला, दलित, आदिवासी जनजाति, मधेशी, थारू, मुस्लिम समुदाय, पिछडावर्ग, सीमान्तकृत, अल्पसङ्ख्यक, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, लैङ्गिक तथा यौनिक अल्पसङ्ख्यक, किसान, श्रमिक, उत्पीडित वा पिछडिएको क्षेत्रका नागरिक तथा आर्थिकरूपले विपन्न खस आर्य लगायत नागरिकको संरक्षण, सशक्तीकरण वा विकासका लागि कानून बमोजिम विशेष व्यवस्था गर्नसकिने विषय उल्लेख गरी समावेशी अवधारणालाई आत्मसात् गरिएको छ। सामाजिक न्यायको हकले राज्यका हरेक तहमा समावेशी र समानुपातिक प्रतिनिधित्वको सिद्धान्तका आधारमा जनताको सहभागिताको अधिकार स्थापना गरेको छ।

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण (लैससास) सम्बन्धमा स्थानीय तहको काम, कर्तव्य र अधिकारमा लैससास सम्बन्धी व्यवस्था उल्लेख गरेको, वडा समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार अन्तर्गत वडामा आर्थिक तथा सामाजिकरूपमा पछाडि परेका महिला, बालबालिका, दलित, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, जेष्ठ नागरिक, अल्पसंख्यक, सीमान्तकृत समुदायको अभिलेख राखी सामाजिक र आर्थिक उत्थान सम्बन्धी काम गर्ने व्यवस्था गरेको, विभिन्न समुदायबीच सामाजिक सद्भाव र सौहार्दता कायम गर्ने, बालविवाह, बहुविवाह, लैङ्गिक हिंसा, छुवाछुत, दहेज तथा दाइजो, हलिया प्रथा, छाउपडी, कमलरी प्रथा, बालश्रम, मानव बेचबिखन जस्ता सामाजिक कुरीति र अन्धविश्वासको अन्त्य गर्ने, गराउने व्यवस्था गरेको, स्थानीय तहको योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयन गर्दा महिला तथा पिछडिएको एवं लक्षित वर्गको सहभागिताको व्यवस्था, योजना छनौटमा महिला, बालबालिका तथा पिछडिएका वर्ग, क्षेत्र र समुदायलाई प्रत्यक्ष लाभ पुग्ने कार्यक्रममा जोड दिदै लैससास प्रवर्धन गर्ने लगायतको व्यवस्था उल्लेख गरेको छ। यसका साथै लैससासका सवालहरूलाई सम्बोधन गर्न राज्यले विगत लामो समय देखि नै प्राथमिकताका साथ आवधिक योजना, वार्षिक योजना, नीति तथा कानूनको तर्जुमा तथा परिमार्जन र कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्दै आइरहेको छ।

यसै सन्दर्भमा यस सुनापति गाउँपालिकाद्वारा सञ्चालन हुने योजना तथा कार्यक्रमलाई लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशीमैत्री बनाउन, संवैधानिक एवम कानूनी उत्तरदायीत्व तथा जिम्मेवारी पुरा गर्न, राज्यले अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा गरेका प्रतिबद्धता अनुरूप कार्य गर्न, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ अनुसार स्थानीय तहमा लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणलाई संस्थागत गर्दै समावेशी विकासलाई प्रवर्धन गर्ने कार्यलाई थप मार्ग प्रशस्त गर्न यो “लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण रणनीति” तयार गरिएको हो ।

विकास प्रकृत्यामा मुख्यतया ३ वटा सामान्य तर जटिल प्रश्नहरूको जवाफ खोज्ने गरिन्छ । पहिलो प्रश्न ऐले म कहाँ छु ? दोश्रो अब म कहाँ र किन जाने ? र तेश्रो त्यहाँ पुग्न कसरी संभव छ ? पहिलो प्रश्नले वर्तमान अवस्था विश्लेषण गराउँछ, दोश्रो प्रश्नले लक्ष र अपेक्षित उपलब्धी को निर्धारण गर्दछ, भने तेश्रो प्रश्नले नीति तथा रणनीति तयारी गराउँछ । तसर्थ यससुनापतिगाउँपालिका क्षेत्रभित्र अन्य विकास साभेदारहरू वाट हुने कार्यक्रमहरूले आ आफ्नो ढंग वाट लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणको नीति तथा रणनीति बनाई कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्दा कार्यक्रममा दोहोरोपना हुने कार्यान्वयन गर्न अठेरो हुने र कार्यक्रमको प्रभावकारितामा कमी आउने भएकोले यी निकायहरूवाट संचालन हुने कार्यक्रम आयोजना का लागि समेत मार्गदर्शन हुने गरि यससुनापतिगाउँपालिकाको **लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण रणनीति-०७९**, तयार गरिएकोछ । यो रणनीतिका प्रमुख उपयोगकर्ताहरू यस सुनापति गाउँपालिकाको कार्यालय, वडा कार्यालयहरू, विकास साभेदारहरू तथा गै.स.स.हरू हुनेछन् ।

१.१ सुनापति गाउँपालिकाको संक्षिप्त परिचय

बागमती प्रदेश अन्तरगत रामेछाप जिल्लाका ८ वटा स्थानीय तह मध्यको एक हो सुनापति गाउँपालिका । साविकका ५ वटा गाउँ विकास समितिहरू गुन्सी,दिमीपोखरी,हिलेदेवी, बेथान र खनियापानी मिलेर यो गाउँपालिका बनेको हो । सुनापति डाडाँको नामवाट नै यस पालिकाको नामाकरण गरिएको भनाई छ । ५ वटा वडामा विभक्त रहेको यस गाउँपालिकाको पूर्वमा सुनापति गाउँपालिका, पश्चिममा चौरीखोला उत्तरमा दोरम्बा गाउँपालिका र दक्षिणमा सुनकोशी नदी पर्दछ । समुन्द्री सतहदेखि करीव ६०० देखि २३०० मिटर सम्मको उचाइमा अवस्थित यस गाउँपालिकाको कुल क्षेत्रफल ८६.९८ वर्ग किलोमिटर रहेको छ ।

घरधुरी सर्वेक्षण ,२०७५ अनुसार यस गाउँपालिकाको घरधुरी संख्या ४७०९ र जनसंख्या २७०९० रहेको छ । जसमा महिलाको जनसंख्या १३६८९ र पुरुषको जनसंख्या १३४०३ छ । जटिल भौगोलिक धरातल र न्यून आन्तरिक आयका विचमा पनि गाउँपालिकाको सबै क्षेत्रमा सडकको सहज पहुँच छ । गाउँपालिकावाट जिल्ला सदरमुकाम मन्थली र राजधानी काठमाडौँ सम्म सडक सञ्जाल विस्तार भएको छ । गाउँपालिकाको सबै क्षेत्र विद्युतिकरण भइसकेको छ । चिया विकास र विस्तार मार्फत कृषि र पर्यटन विकास गर्ने तथा कृषि बालि र फलफलु र पकेट र ब्लक स्थापना गरी कृषिलाई व्यवसायिक र आधुनिकीकरण गर्ने अभियानमा गाउँपालिका निरन्तर प्रयासरत रहेको छ ।

२. अवस्था विश्लेषण

लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण रणनीतिका लागि पहिलो चरण भनेको नै वर्तमान अवस्था विश्लेषण हो । हालको अवस्था विश्लेषणका लागि मुख्य हिसावले ३ वटा क्षेत्र निर्धारण गरिएकोछ । जसको विवरण निम्नानुसा प्रस्तुत गरिएकोछ ।

२.१. SWOT विश्लेषण

यो सुनापति गाउँपालिकाको लैससासको दृष्टिकोषवाट सवल पक्ष, कमजोर पक्ष, अवसर तथा चुनौती (SWOT) विश्लेषण गरिएको छ । यसरी विश्लेषण गर्दा नीति तथा कानूनमा समावेशीता, संस्थागत व्यवस्थामा समावेशीता, मानव संसाधन तथा क्षमता विकासमा समावेशीता, सेवा प्रवाहमा समावेशीता र सुशासन तथा उत्तरदायीत्वमा समावेशीतामा आधारित रहेर विश्लेषण गरिएकोछ । जसलाई निम्नानुसार प्रस्तुत गरिएकोछ ।

क. सवल पक्ष(Strength)

१. वार्षिक नीति तथा योजनामा लैससास सम्बन्धी विषय समावेश भएका छन् ।
२. कार्यक्रम मस्यौदा गर्दा र पास गर्दा लैससास दृष्टिले आंशिक रूपमा विश्लेषण गरिएको छ ।
३. स्थानीयकानूनमा लैससास सम्बन्धि प्रावधान समावेश भएको छ ।
४. स्थानीयकानूनमा महिला, किशोरी, बालिका लगायत लक्षित वर्गमा हुने विभेदजन्य व्यवहार अन्त्य गर्ने प्रावधान राखिएको छ ।
५. महिला, पुरुष, यौनिक तथा लैंगिक अल्पसंख्यक तथा आप्रवासी र रैथाने कामदार बीच श्रमको ज्यालामा विभेद रोक्ने प्रावधान राखेर कानून बनेको छ ।
६. गाउँपालिकाको आवधिक योजनातयार भएको छ। योजनामा लैंगिक तथा समावेशी विकास नीति, रणनीति, कार्यक्रम र त्यसको मापन योग्य लक्ष्य समावेश गरिएको छ ।
७. उपभोक्ता समितिमा लक्षित समुहको प्रतिनिधि समावेश भएका छन् ।
८. योजना तर्जुमा गर्नु पूर्व समस्या विश्लेषण गर्दा महिला पुरुष सहित अन्य लक्षित समुहको अवस्था फरकफरक विश्लेषण गरिएको छ । सोही विश्लेषणका आधारमा कार्यक्रम तय गरि बजेट विनियोजन भएको छ ।
९. उपभोक्ता समितिमा लक्षित समुहका प्रतिनिधि अनिवार्य गरिएको छ । महिला सहभागिता कम्तिमा ३३ प्रतिशत कायम गरिएको छ ।
१०. विभिन्न क्षेत्रगत कानूनहरुको निर्माण भएको र यसले नीतिगत रूपमा लैससासलाई सम्बोधन गरेको छ ।
११. योजना तर्जुमा दिग्दर्शन तयार भएको छ । जसमा लैससासका प्रावधानहरुलाई स्पष्टरूपमा समावेश गरिएको छ ।
१२. सामाजिक सुरक्षा भत्ता प्राप्त गर्ने सबै लाभग्राहीको विवरण अद्ययावधि गरिएको छ ।
१३. भौतिक पूर्वाधारका लागि ड्रइड डिजाइनमा महिला बालबालिका तथा अपांगता भएका व्यक्तिहरुले निर्वाध रूपमा प्रयोग गर्न सकिने गरि महिला, बालबालिका र अपांगतामैत्री संरचना निर्माणको प्रावधान रहेको छ ।

लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण (GESI)रणनीति-०७९
सुनापति गाउँपालिका, रामेछाप

१४. गाउँपालिकाले महिला लगायत लक्षित समुदायलाई लक्षित गरि परम्परागत तथा आधुनिक उर्जा(जलविद्युत लगायत विभिन्न वैकल्पिक उर्जा स्रोतबाट प्राप्त हुने उर्जा, सुधारिएको चुलो आदि)को प्रयोग गर्न प्रोत्साहन गर्ने आयोजनाहरू संचालन भएका छन् ।
१५. प्रजनन स्वास्थ्य सम्बन्धी वार्षिक नीति र कार्यक्रममा गर्भवती महिलालाई जोखिम युक्त तथा खतरायुक्त काममा नलगाउने व्यवस्था गरिएको छ ।
१६. परिवार नियोजन, मातृ शिशु कल्याण, विस्तारित खोप, पोषण, जनसंख्या शिक्षा, जनस्वास्थ्य लगायत महिलाहरूको स्वास्थ्य सुधार सम्बन्धी विशेष कार्यक्रम सञ्चालन भएको छ ।
१७. महिला, आर्थिक रूपले विपन्न घर परिवार लगायत लक्षित समुहको स्वास्थ्य विमा गर्न सहजीकरण र प्रिमियममा ५०% छुट दिने व्यवस्था गरिएको छ ।
१८. विद्यालय उमेर समुहका सबै बालबालिकालाई विद्यालय भर्ना गराउने प्रवन्ध मिलाइएको छ ।
१९. विद्यालयमा छात्रा तथा यौनिक अल्पसंख्यकका लागि छुट्टै शौचालय, पानीको व्यवस्था, किशोरी छात्राका लागि सेनेटरी प्याड, साबुन लगायत आवश्यक सामग्रीको आंशिक रूपमा व्यवस्था गरिएको छ ।
२०. गाउँपालिका कार्यलयमा तथा सार्वजनिक स्थलहरूमा सफा पिउने पानी, हात धुने व्यवस्था, महिला पुरुष तथा यौनिक अल्पसंख्यकका लागि अलग्गै शौचालयको व्यवस्था र साबुन तथा स्यानिटाइजर आदिको प्रवन्ध आंशिक रूपमा गरिएको छ ।
२१. गाउँपालिकाको आवधिक योजना, वार्षिक नीति, कार्यक्रम तथा बजेट तर्जमा गर्दा बेरोजगारी र गरिबी नक्सांकन समेतको आधार लिइ महिला तथा लक्षित समुदायलाई प्रत्यक्ष लाभ हुने स्वरोजगारमूलक, आयमूलक र सीपमूलक कार्यक्रमहरू समावेश भएका छन् ।
२२. गाउँपालिकाले नियमितरूपमा समग्र वार्षिक योजना तथा कार्यक्रम सार्वजनिक गर्ने गरेको छ ।
२३. गाउँपालिकाले संघ र प्रदेश सरकारले तय गरेको नीति, कानून तथा कार्यक्रमहरूको कार्यन्वयनमा सहकार्य, समन्वय र सहजीकरण गरेको छ ।
२४. लैंगिक समानता तथा समावेशी विकासका लागि विभिन्न सरोकारवाला निकायहरूबीच सञ्जाल निर्माण भई कार्यगत छलफल हुने गरेको छ।
२५. कानून कार्यान्वयन तथा उत्कृष्ट कार्यसम्पादन गर्ने शाखा तथा कर्मचारीलाई पुरस्कृत गर्ने प्रावधान रहेको छ ।

ख. कमजोर पक्ष(weakness)

१. महिला तथा लक्षित समुदाय केन्द्रित लोक सेवा, शिक्षक सेवा आयोगका पुर्व तयारी कक्षाहरू संचालन भएका छैनन् ।
२. ग्रामीण महिला प्राविधिकहरू(पशु सेवा, कृषि, आद्य प्रविधि, वन, स्वास्थ्य र पुर्वाधार लगायतका विषय सम्बन्धि प्राविधिक) र सामाजिक परिचालक तयार गर्ने नीति निर्माण नभएको र कार्यक्रम सञ्चालन नगरेको ।
३. गरिब तथा लक्षित समुहको पहुँच र क्रयशक्ति अनुरूप सुपथमुल्य सहकारी पसलहरूको व्यवस्थापन नगरेको ।
४. गाउँपालिकाको कार्यालय, अस्पताल वा स्वास्थ्य चौकी र सम्भव भएका सार्वजनिक स्थलहरूमा कर्मचारी लगायत सेवाग्राहीलाई लक्षित गरि अलग्गै स्तनपान कक्षको व्यवस्था नभएको ।
५. गाउँपालिकाकाजनप्रतिनिधि र कर्मचारीको आचार संहिता निर्माण नभएको ।

लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण (GESI)रणनीति-०७९
सुनापति गाउँपालिका, रामेछाप

६. गाउँपालिकाले स्थानीय सुचना सबैले बुझ्ने गरी स्थानीय भाषामा प्रवाह तथा प्रशारण गर्ने नगरेको ।
७. गाउँपालिकाले संचालन गरेका लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशी विकास सम्बन्धी कार्यक्रमको अनुगमन मुल्यांकन गर्दा सरोकारवालालाई पुगेको लाभ, असर र प्रभाव विश्लेषण नगरेको ।
८. महिला विरुद्ध हुने सबै प्रकारका हिंसा निवारण गर्ने कार्यक्रमका लागि बजेट विनियोजन नभएको ।
९. सुनापति गाउँपालिकालैंगिक हिंसा मुक्त गाउँपालिका घोषणानभएको ।
१०. गाउँपालिकाका प्रत्येक वडामा महिलाका लागि कानूनी सचेतना सम्बन्धि अनुशिक्षण कार्यक्रम सञ्चालन नभएको ।
११. लैंगिक उत्तरदायी तथा समावेशी बजेट निर्माण नभएको । साथै लैससास परिक्षण पनि नभएको ।
१२. योजना तर्जुमा गर्दा लक्षित वर्गको भेला गरेर योजना छनौट र प्राथमिकिकरण नगरिएको ।
१३. योजना तर्जुमामा महिलाका आवश्यकतालाई व्यावहारिक र रणनीतिक गरि दुई खण्डमा राखेर छलफल हुने नगरेको ।
१४. महिलाको कार्यबोझ हलुका पार्ने, समयको बचत गर्ने र जीविकोपार्जनमा सहयोग पुग्ने सीप तथा क्षमता विकाससँग सम्बन्धित विषयमा छलफल नभएको ।
१५. लक्षित विकास कार्यक्रमको लागि निश्चित प्रतिशत बजेट विनियोजन नगरिएको ।
१६. गाउँपालिकाले कर्मचारी परिपूर्ती गर्दा जात, वर्ग, लिंगका लागि आरक्षण व्यवस्था नगरेको । उनीहरूको समानुपातिक प्रतिनिधित्व गराउन कुनै रणनीति नलिएको ।
१७. महिला लगायत अन्य लक्षित वर्गका भाषासहित संवेदनशिल विषय सुन्ने र बुझ्ने विषयमा खास व्यवस्थानगरिएको । ??
१८. महिला पुरुष तथा लक्षित वर्गको समविकासका लागि कुनै निश्चित कार्यानीति नरहेको ।
१९. गाउँपालिकामा लैंगिक विकास हेर्ने छुट्टै इकाईको व्यवस्था नभएको ।
२०. गाउँपालिकामालैससास कार्यन्वयन समिति गठन नभएको ।
२१. गाउँपालिकामा लैंगिक हिंसा निवारणका लागि कार्यालयले कुनै प्रकारको आचार संहिता नबनाएको ।
२२. गाउँपालिकामा लैंगिक हिंसा निवारण कोष स्थापना नभएको ।
२३. महिला तथा लक्षित वर्गको सीप विकास नेतृत्व विकास तथा क्षमता अभिवृद्धिका लागि नीतिगत व्यवस्था सहित बजेट विनियोजन नगरिएको ।
२४. गाउँपालिकामागरिवि मापनका सुचकहरू निर्धारण नगरिएको ।
२५. सामाजिक सञ्जालबाट छरिने भ्रम चिर्न कुनै संयन्त्र विकास नगरिएको ।
२६. गाउँपालिकामा फोहर व्यवस्थापनका लागि संकलन तथा विर्सजनका नीति र कार्यक्रमहरू प्रभावकारी नभएको ।
२७. गाउँपालिकामा छोराछोरीबीच हुने विभेदकायम रहेको ।

लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण (GESI)रणनीति-०७९,
सुन्नापति गाउँपालिका, रामेछाप

ग. अवसर(Opportunity)

१. गाउँपालिकाविभिन्न जात जातीको मिश्रित बसोबास भएकोले सामाजिक विभिधता, सौहार्दता र समावेशीताको नमुना बनाउने अवसर रकेको छ ।
२. गाउँपालिकामा प्रशस्त प्राकृतिक श्रोत साधनको उपलब्धता छ ।
३. पर्यटन प्रवर्धनका कार्यहरुबाट लैससासका लक्षित वर्गहरुले लाभ लिन सक्ने अवसर छ ।
४. विद्यमान सरकारी विद्यालयहरुमा शैक्षिक तथा अन्य कार्यक्रमहरु समावेश गरी विद्यार्थीहरुको आकर्षण वढाउन सकिने संभावना रहेको छ ।
५. सुफत मूल्यका सहकारी पसलहरु स्थापना र संचालनमा ल्याई महिला तथा लक्षित वर्गलाई प्रत्यक्ष राहात दिन सकिने संभावना रहेको छ ।
६. गाउँपालिकामा लैससास सम्बन्धी काममा सहयोगी हातहरुको रुपमा गै.स.स.हरु रहेका छन् ।
७. गाउँपालिकामा कार्यरत कर्मचारीहरुमा युवाको वाहुल्यता छ ।
८. संघ र प्रदेशसंग सिधै सम्पर्क र सम्बन्ध कायम गर्न सक्ने जनप्रतिनिधिहरु हुनुहुन्छ ।
९. गाउँपालिकाको स्वामित्वमा रहेको प्रशस्त जमिनको सदुपयोग गर्ने अवसर छ ।
१०. प्रदेश तथा संघीय सरकारका नीति कानूनहरु लैससास मैत्री छन् ।
११. गाउँपालिकाले राष्ट्रिय गौरवको आयोजना मध्ये पहाडी लोकमार्ग र सुनकोशी जलशाययूक्त परियोजनाबाट लाभ लिन सकिने सम्भावना छ ।
१२. गाउँपालिकामा लैससास सम्बन्धी जानकार र अनुभवी कर्मचारी उपलब्ध छन् ।
१३. सरकारी विद्यालयहरुमा कृषि तथा नैतिक शिक्षालाई थप ब्यवहारिक बनाउन सकिने अवसर छ ।

घ. चुनौती(Threat)

१. आन्तरिक आयको श्रोतसिमित रहनु वार्षिक करिब रु एक करोडमात्र आमनी हुनु ।
२. छुवाछूत, लैङ्गिक विभेद, पुत्रमोह जस्ता परम्परागत कुमान्यता विरुद्धका नीति नियम कार्यविधिहरुको कार्यान्वयनमा कठिनता ।
३. मागमा आधारित वास्तविकयोजनाहरुकोछनौट, प्राथमिकिकरण र कार्यान्वयनमा कठिन हुनु ।
४. गरिबी पहिचानका आर्थिक सामाजिक आधारहरु ठाउँ अनुसार फरक फरक पर्ने भएकोले गरीबी मापनका सुचकहरु निर्माण र कार्यान्वयन गर्न कठिन हुनु ।
५. विशेष गरि महिलाद्वारा सम्पादित घरभित्रको कामकोमूल्याङ्कन गर्ने पद्धति नहुनु र महिलाको श्रम र योगदानको कदर नहुनु ।
६. लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण सम्बन्धी निर्माण भएका ऐन, नियम, कानून र कार्यविधिहरुको कार्यान्वयन गर्न कठिन हुनु ।
७. समाजमा जरा गाडेरे वसेको सामाजिक कुरीतिहरु (जातीगत छुवाछूत, बोक्सी, घरेलु हिंसा, बालविवाह, बालश्रम) को अन्त्यका लागि आवश्यक कार्यहरु सञ्चालन गर्न कठिन हुनु ।
८. सुचना तथा संचारका आधुनिक प्रविधिहरु (मोवाइल, टेलिभिजन, इन्टरनेट) को दुरुपयोगले सामाजिक विकृति (बाल विवाह, बहुविवाह, संबन्ध विच्छेद, अवैध गर्वधारण) वढ्दै जाने संभावना देखिनु ।
९. संघीयताको अभ्यासको चरण भएका कारण नीति तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्न कठिन ।

लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण (GESI) रणनीति-०७९
सुनापति गाउँपालिका, रामेछाप

१०. कृषि प्रति युवालाई आकर्षित गर्न र जीविकोपार्जनको प्रमुख आधारको रूपमा कृषिलाई स्थापित गर्न कठिन हुनु ।
११. सामाजिक सञ्जाल मार्फत हुने गरेका र हुन सक्ने संभावित भ्रमहरु चिर्नका लागि आवश्यक प्रविधि र जनशक्ति व्यवस्थापन गर्न नसक्नु ।
१२. दुर्ब्यसनीमा युवाहरुको संलग्नता बढ्दै जानु ।
१३. उद्योगधन्दा, कलकारखानाहरुको कमीका कारण रोजगारीका अवसरहरु सिमित हुनु ।

२.२. सरोकारवाला पहिचान

लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण रणनीति कार्यान्वयनका लागि निम्नानुसार सरोकारवालाहरु पहिचान गरिएको छ । जसमा सिधा संपर्क हुने, दोश्रो माध्यमवाट संपर्क हुने र अप्रत्यक्ष रूपमा संपर्क हुने गरी देहाय अनुसार ३ भागमा विभक्त गरिएको छ ।

सिधा संपर्क हुने (पहिलो नं.का सरोकारवालाहरु)	दोश्रो माध्यमवाट संपर्क हुने (दोश्रो नं.का सरोकारवालाहरु)	अप्रत्यक्ष संपर्क हुने (तेश्रो नं.का सरोकारवालाहरु)
~महिलाबालबालिका तथा जेष्ठ नगरिक शाखा ~योजना शाखा ~शिक्षा शाखा ~स्वास्थ्य शाखा ~सहकारी शाखा ~खानेपानी तथा सरसफाइ शाखा ~युवा तथा खेलकुद शाखा ~प्रशासन शाखा ~सवै वडा कार्यालयहरु ~गाउँकार्यपालिका ~गाउँसभा ~न्यायिक समिति ~कृषि तथा पशु सेवा केन्द्र ~विषयगत समितिहरु सवै	~विकास साभेदारहरु ~सहकारी संस्थाहरु ~बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरु ~उद्योगहरु ~वालक्लवहरु ~आमा समूहहरु ~जेष्ठ नगरिक मिलन केन्द्रहरु ~विद्यालयहरु ~गैह्रसरकारी संस्थाहरु ~स्वयम सेवक समूहहरु ~उद्योग वाणिज्य संघ ~राजनैतिक दलहरु ~संचार माध्यमहरु	~मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषदको कार्यालय बागमती प्रदेश ~प्रदेश मन्त्रालयहरु सवै ~प्रदेश योजना आयोग ~प्रदेश सुशासन केन्द्र ~भूमी व्यवस्था आयोग ~संघीय मन्त्रालयहरु ~महिला आयोग ~दलित आयोग ~मुस्लीम आयोग ~राष्ट्रिय योजना आयोग ~मानव अधिकार आयोग ~अन्तराष्ट्रिय दातृ निकायहरु ~राष्ट्रिय स्तरका संचार माध्यमहरु

२.३. लक्षितवर्ग पहिचान

लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणको लक्ष नै लक्षित वर्गलाई विकासको मूल प्रवाहमा ल्याउनु हो । त्यसका लागि निम्नानुसार लक्षित वर्गहरु पहिचान गरिएको छ ।

१. महिला	२. एकल महिला	३. बालबालिका
४. जेष्ठनगरिक	५. आदिवासी जनजाती	६. अल्पसंख्यक/लोपोन्मुख
७. किसान	८. मजदुर	९. अपाङ्गता भएका व्यक्ति
१०. द्वन्द्वपिडित	११. विपन्न वर्ग	१२. सुकुम्वासी
१३. पिछडिएको क्षेत्र र समुदाय	१४. लैङ्गिक तथा यौनिक अल्पसंख्यक	१५. दलित

माथि उल्लिखित तीनै प्रकारको विश्लेषणबाट लै.स.सा.स.को क्षेत्रमा यस सुनापति गाउँपालिकाको वर्तमान अवस्थाका सबै पक्षहरू प्रष्ट भएका छन् । सवलपक्ष, कमजोर पक्ष, अवसरर चुनौती संगै लैससास रणनीति कार्यान्वयनका लागि तीन तहकै सरोकारवालाहरू तथा सबै लक्षित वर्गहरू पहिचान भइसकेको छ ।समग्रमा सवल पक्षहरू भन्दाकमजोर पक्षहरू केहि बढि देखिएता पनि सवल पक्षहरूले लैससासको प्रवर्धनमाउल्लेख्य सहयोग पुगिरहेको प्रष्टनै छ । आगामी दिनहरूमा यस गाउँपालिकामा लैससासको अपेक्षित प्रवर्धनको लागि पहिचान भएका सवल पक्षहरूको श्रोत र शक्तीको रूपमा परिचान गर्दै, उपलब्ध अवशरहरूको विस्तार र सदुपयोगको माध्यमबाट कमजोरीलाई सवल र चुनौतिलाई अवशरमा परिणत गरि लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणलाई संस्थागत र सुदृढ पादै लक्ष प्राप्तिकोलागि सोहि अनुरूपको रणनीति तयार गरिएको छ ।

३. दीर्घकालिन सोच (Vision)

“बिभेद मुक्त, लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीतायुक्त”सुनापति गाउँपालिका

४. ध्येय(Mission)

विद्यमान जात वर्ग क्षेत्र लिंग, उमेर धर्म लगायतका विभिन्न आधारमा हुने गरेका विभेदको अन्त्य गरि समतामुलक समाजको निर्माण गर्ने ।

५. लक्ष (Goal)

न्यायोचित तथा समतामुलक विकासको माद्यमबाट बहिस्करणमा परेको वर्गलाई मुल प्रवाहमा ल्याई, गरीवि न्यूनीकरण गर्ने ।

६. उद्देश्य(Objectives)

यस रणनीतिको मुख्य उद्देश्य लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणको मान्यता अनुरूप गाउँपालिकाले गर्ने सम्पूर्ण विकास तथा प्रशासनिक कामलाई लैससास प्रति उत्तरदायी बनाउनु नै हो । यस रणनीतिका मुख्य उद्देश्यहरू निम्नानुसार रहेका छन् ।

१. गाउँपालिकामा लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट निर्माण गरि महिला सहभागिता अभिवृद्धि गरेर लैङ्गिक अन्तरहरूको प्रभावलाई सम्बोधन गर्ने ।
२. श्रोत साधनमा लक्षित वर्गको पहुँच अभिवृद्धि गरी न्यायोचित वितरणलाई संस्थागत गर्ने ।
३. लैससास सम्बन्धी राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय प्रतिवद्धता सन्धि संझौताहरू कार्यान्वयन गरी मूल प्रवाहीकरण गर्ने ।
४. नीति तथा कानूनमा नै महिला तथा लक्षित वर्गको समावेशीता सुनिश्चित गरी आवाज सशक्तीकरण गर्ने ।
५. संस्थागत व्यवस्था अन्तरगत कार्यप्रणाली, वित्त व्यवस्थापन एवम तथ्याङ्कमा समेत महिला तथा लक्षित वर्गको समावेशीतालाई सुनिश्चित गरी आर्थिक रूपमा सशक्तीकरण गर्ने ।
६. मानव संसाधन तथा क्षमता विकासमा लक्षित वर्गको सहभागिता सुनिश्चित गरी जीविकोपार्जनमा आत्मनिर्भर बनाउने।

लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण (GESI)रणनीति-०७९
सुनापति गाउँपालिका, रामेछाप

७. अनौपचारिक मूल्य मान्यता कुसंस्कार विरुद्ध जनचेतना वृद्धि गरी सामाजिक दृष्टिकोण परिवर्तन गर्दै लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीतामा आधारित समाज स्थापना गर्ने ।
८. शिक्षा स्वास्थ्य खानेपानी तथा सरसफाईसंग सम्बन्धीत सेवा प्रवाहमा लैससासलाई प्राथमिकतामा राख्ने र प्रत्येक चरणमा लैससास दृष्टिकोणबाट अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने परिपाटीलाई संस्थागत गर्ने ।

७. लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीकरण नीति (GESI Policy)

माथि उल्लिखित उद्देश्यहरु परिपूर्तीको लागि निम्नानुसारका नीतिहरु अवलम्बन गरिनेछ ।

१. वार्षिक बजेट निर्माण गर्दा सामाजिक विकास, पूर्वाधार, कृषि वन तथा भूमीसुधार, गरिबी निवारण, स्थानीय विकास तथा शान्ती एवम सुशासन संग सम्बन्धीत सबै क्षेत्रको बजेटलाई लैङ्गिक उत्तरदायी बनाउने ।
२. हरेक वर्ष लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण परीक्षण गरि त्यसले औल्याएका कमी कमजोरीहरुलाई अर्को वर्षको कार्यक्रममा समेटेर श्रोत साधनमा लक्षित वर्गको पहुँच अभिवृद्धि गर्दै लैजाने ।
३. महिला तथा बालबालिकासंग सम्बन्धीत सबै अन्तराष्ट्रिय सन्धि संझौताहरु, प्रतिबद्धताहरु तथा दीगो विकासका लक्षलाई स्थानीयकरण गरी त्यसका सूचकहरु पुरा गर्दै जाने ।
४. गाउँपालिकाले निर्माण गरेका सबै कानून, नीति नियम, निर्देशिका कार्यविधिहरु महिला, बालबालिका, यौनिक तथा लैङ्गिक अल्पसंख्यक, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, जेष्ठनागरिक, दलित, लोपउन्मुख सिमान्तकृत आदीवासी जनजाती सहित समग्र लक्षित वर्ग मैत्री बनाउदै लैजाने ।
५. लैससास वारे संविधानमा भएका व्यवस्थाहरुको कार्यान्वयन गर्न, वर्तमान संघीय शासन स्वरूप, नीति, नियम, ऐन, कानून, कार्यविधि, साथै राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय प्रतिबद्धताहरुको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न आवश्यक संस्थागत संरचना, सचेतीकरण तथा क्षमता विकास गर्ने ।
६. लक्षित वर्ग विकासका लागि छुट्टै शाखा स्थापना गरी महिला बालबालिका तथा जेष्ठनागरिकहरुको सवाललाई प्रत्यक्ष रुपमा संवोधन गर्दै लैजाने ।
७. वार्षिक बजेट तर्जुमामा छुट्टै कोष स्थापना गरी लैङ्गिक हिंसा निवारण, महिला सीप विकास लगायत क्षमता विकासका कृयाकलापहरु संचालन गरि महिला पुरुष समविकासलाई बढावा दिने ।
८. लक्षित वर्ग पहिचान हुने गरि खण्डिकृत तथ्याङ्कहरु संकलन तथा अद्यावधिक गरि त्यसका आधारमा योजना तर्जुमा र बजेट विनियोजन गर्ने नीति अवलम्बन गर्ने ।
९. बालबालिका, अपाङ्गता भएका व्यक्ति तथा जेष्ठ नागरिकहरुलाई सामाजिक संरक्षण प्रदान गर्ने ।
१०. मानव संसाधन विकास शाखा स्थापना गरि लैससासका लक्षित वर्गको क्षमता विकासलाई पहिलो प्राथमिकतामा राखेर कार्यान्वयन गर्दै लैजाने ।
११. निर्माण भएका संघीय, प्रदेश र स्थानीय कानून तथा कार्यविधिहरुका वारेमा कर्मचारीहरुलाई नियमित रुपमा अद्यावधिक गर्दै लैजाने ।

- १२.सामाजमा रहेका विद्यमान कुरीतिहरु विरुद्धका सचेतना कार्यक्रमलाई हरेक सामाजिक विकासका कृयाकलापहरुमा समावेश गरी छलफल गर्ने ।
- १३.शिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानी तथा सरसफाई जस्ता सामाजिक विकासका क्षेत्रहरुमा लैससाससंग सम्बन्धी सूचकहरु निर्माण गरि नियमित अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने ।

८. लैससास रणनीति (GESI Strategy)

लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणका लागि तपशिलमा उल्लेखित रणनीतिहरु अवलम्बन गरिनेछ ।

८.१ मूल प्रवाहिकरण

- क. महिला, गरिब र बहिष्करणमा परेका समुदायले भोगेका समस्या र सवालहरुको पहिचान तथा लेखाजोखा गरि नीतिगत व्यवस्थाहरु, संस्थागत प्रणाली तथा संरचनाहरु, योजना, बजेट, पहुँचयुक्त अवसर, सेवामूलक कार्य, अनुगमन, मूल्यांकन र अनुसन्धान आदि कार्यमा समान अवसर मार्फत सवाल र समस्याको सम्बोधन गरि विकास प्रक्रियामा मूलप्रवाहीकरण गर्ने ।
- ख. लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट मार्फत सबै क्षेत्रमा महिला सहभागिता अभिवृद्धि गरि लैङ्गिक मूलप्रवाहीकरण गर्ने ।साथै कानूनी प्रबन्ध संस्थागत सुधार तथा क्षमता विकासको माध्यमबाट लैङ्गिक उत्तरदायी शासन प्रणालीको विकास गर्ने ।

८.२ समावेशीकरण

- क. विकासका अवसरबाट वञ्चित समुदायलाई आर्थिक सामाजिक तथा राजनैतिक क्षेत्र संग सम्बन्धीत सबै कृयाकलापहरुमा अर्थपूर्ण सहभागिता गराई समावेशी शासन प्रणालीको अवलम्बन गर्ने ।

८.३ स्थानीयकरण

- क. अन्तराष्ट्रिय सन्धि संभौता प्रतिवद्धता तथा दिगो विकास लक्षका वारेमा सरोकारवाला पक्षहरुलाई अभिमुखीकरण गर्ने साथै स्थानीयकरण गरी आवश्यक प्रतिफल हासील गर्ने ।

८.४ सशक्तिकरण

- क. लैङ्गिकतामा आधारित श्रम विभाजनको परम्परालाई परिवर्तन गरी श्रमबजारमा महिलाको सहभागिता अभिवृद्धि गरी अर्थतन्त्रमा महिलाको योगदानको मूल्याङ्कन गर्ने ।
- ख. लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण मार्फत बञ्चितकरणमा परेको समुदायलाई अवसरमा प्राथमिकता संगै क्षमता विकास तथा सीप विकास गरी सामाजिक र आर्थिक क्षेत्रका सबै कृयाकलापहरुमा प्रतिस्पर्धीको रुपमा आउन सक्ने बनाउने ।
- ग. स्वरोजगार, रोजगारी र उद्यमशिलताको एकिकृत कार्यक्रमका माध्यमबाट महिला तथा बञ्चितकरणमा परेका वर्गको आर्थिक सशक्तिकरण गर्ने ।
- घ.कृषि, पशुपालन, सहकारी, घरेलु उद्योग तथा पर्यटन विकासको माध्यमबाट विपन्न तथा बञ्चितकरणमा परेका समुदायलाई रोजगारी प्रदान गर्ने तथा स्वरोजगार वन्ने अवसर प्रदान गर्ने ।

लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण (GESI)रणनीति-०७९,
सुन्नापति गाउँपालिका, रामेछाप

८.५ सचेतीकरण

- क. लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण वारे संविधान, ऐन, कानून, नीति, कार्यविधि र दिग्दर्शनका प्रावधान कार्य प्रणाली र समावेशीताका वारेमा सबै सरोकारवाला पक्षहरुलाई अभिमुखीकरण गरि कार्यान्वयन तथा परिणाममा एकरूपता ल्याउने ।
- ख. समाजमा विद्यमान कुरीति, अन्धविश्वास तथा गलत परम्परा विरुद्ध सचेतनालाई हरेक कृयाकलापमा अकाट्य सवाल (Cross cutting issue) को रूपमा छलफल गर्दै लैजाने ।

८.६ संस्थागत संरचना

- क. संघीय तथा प्रादेशिक कानून कार्यविधि हरुमा व्यवस्था भए अनुरूप संस्थागत संरचनाहरु निर्माण गरी कार्यान्वयनमा जाने साथै गाउँपालिकाले निर्माण गर्ने हरेक ऐन, कानून र कार्यविधिहरुमा निर्माण हुने संस्थागत संरचनाहरुमा लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणका दृष्टिकोणले बञ्चितकरणमा परेका समुदायको सहभागिता सुनिश्चित गर्ने ।

८.७ समन्वय

- क. विभिन्न शाखाहरु बीच आन्तरिक समन्वय गरी योजना तर्जुमा, बजेट विनियोजन, उपभोक्ता समूह गठन तथा परिचालन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन लाई लैससास मैत्री बनाउदै लैजाने ।
- ख. प्रदेश सरकार, संघीय सरकार, विभिन्न दातृनिकायहरु, प्रतिष्ठान, आयोग, समिति, स्थानीय तह लगायत अन्य विकास साभेदारहरु बीच समन्वय गरी लैससास मैत्री नीति निर्माण, योजना तर्जुमा तथा त्यसको प्रभावकारी कार्यान्वयनको आधार तयार गर्ने ।

८.८ सहकार्य

- क. लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणका लागि गाउँपालिकाभित्र विभिन्न शाखाहरु तथा अन्य विकास साभेदारहरु (बैंक, वित्तीय संस्था, सहकारी, उद्योग वाणिज्य संघ, घरेलु उद्योग तथा गैह्र सरकारी संघ संस्था) विच सहकार्य गर्ने ।
- ख. प्रदेश सरकार, संघीय सरकार, विभिन्न दातृनिकायहरु, प्रतिष्ठान, आयोग, समिति, स्थानीय तह लगायत अन्य विकास साभेदारहरूसंग लैससास मैत्री साभ्ना प्रतिफल हाशिल गर्न सहकार्य गर्ने ।

८.९ सहजीकरण

- क. बहिस्करणमा परेका वर्गहरुलाई आर्थिक सामाजिक गतिविधिहरुमा संलग्न हुन योजना तर्जुमा देखि अनुगमन मूल्याङ्कन सम्मका हरेक चरणमा वस्ती तथा समुदाय स्तरमा नै सहजीकरण गर्ने संयन्त्र विकास गरी परिचालन गर्ने।
- ख. लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणको क्षेत्रमा काम गर्ने सरकारी तथा गैह्रसरकारी संघ संस्था तथा विभिन्न प्रतिष्ठान आयोग समितिहरुमा समन्वय सहकार्यका लागि संयन्त्र मार्फत नियमित रूपमा सहजीकरण गर्ने ।

८.१० सामाजिकसुरक्षा

क.गाउँपालिका क्षेत्रभित्र रहेकानागरिकहरु जो आफ्नो सुरक्षा र संरक्षण आफै गर्न सक्दैन त्यस्ता नागरिकहरुलाई स्थानीय सरकारले संरक्षण गर्नेछ । विशेष गरी बालबालिका, जेष्ठ नागरिक, अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरु तथा एकल महिलाहरुको संरक्षण स्वास्थ्य शिक्षा तथा जीविकोपार्जनमा सहयोग गर्दै लैजाने ।

ख.सामाजिक सुरक्षा अन्तरगत अल्प संख्यक, सिमान्तकृत, लोपउन्मुख जातजातीहरु, दलित, लगायत पर्दछन र ती वर्गको सुरक्षा स्वास्थ्य शिक्षा तथा जीविकोपार्जन मा सहयोग गर्दै लैजाने ।

८.११ अनुगमनतथा मूल्याङ्कन

क.प्रत्येक चरणमा गरिने अनुगमन मूल्याङ्कनमा लैससासको दृष्टिकोण वाट गर्ने पछिल्लो चरणमा गर्ने अनुगमनमा अघिल्लो पटक दिएका सुझाव कार्यान्वयन भए नभएको एकिन गर्ने सुचक समेत थप गरी अनुगमन मूल्याङ्कनलाई लैससास मैत्री बनाउदै लैजाने ।

लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण (GESI)रणनीति-०७९
सुनापति गाउँपालिका, रामेछाप

१. रणनीतिक कृयाकलापहरु

क्र सं	उद्देश्य	नीति	रणनीति	रणनीतिक कृयाकलाप	मापनका सूचकहरु	पुस्त्याईका आधारहरु
१.	गाउँपालिकामा लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट निर्माण गरि महिला सहभागिता अभिवृद्धि गरेर लैङ्गिक अन्तरहरूको प्रभावलाई सम्बोधन गर्ने ।	वार्षिक बजेट निर्माण गर्दा सामाजिकविकास, पूर्वाधार, कृषि वन तथा भूमीसुधार, गरिबी निवारण, स्थानीय विकाश तथा शान्ती एवम सुशासन संग सम्बन्धीत सबै क्षेत्रको बजेटलाई लैङ्गिक उत्तरदायी बनाउने ।	लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट माफत सबै क्षेत्रमा महिला सहभागिता अभिवृद्धि गरि लैङ्गिक मूलप्रवाहीकरण गर्ने ।	१.लैससास मैत्री योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयनका लागि निश्चित प्रतिशत पुजिगत बजेट विनियोजन गर्ने । २.योजना संकलन तथा प्राथमिकिकरण प्रकृत्यामा नै लक्षित वर्गको सहभागिता अनिवार्य गर्ने । ३.लैङ्गिक उत्तरदायी योजना तर्जुमा प्रकृत्यालाई पूर्ण रुपमा कार्यान्वयन गर्ने । ४. लैङ्गिक उत्तरदायी योजना तर्जुमा प्रकृत्याबाट आवधिक योजना तर्जुमा गर्ने । ५.लैङ्गिक उत्तरदायी योजना तर्जुमाका लागि सुचकहरु तयार गरी त्यसैको आधारमा योजना तर्जुमा मापन र परीक्षण गर्ने । ६.लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट तर्जुमा तथा कार्यान्वयनका लागि सरोकारवालाहरुको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने । ७.सेवा प्रदायक अन्य निकायहरुलाई लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट निर्माण प्रकृत्याका वारेमा अभिमुखीकरण गर्ने ।	१.वार्षिक बजेटमा कम्तीमा ३५% पुजीगत बजेट लैससास मैत्री योजनामा विनियोजन भएको हुनेछ । २.लैससास मैत्री आवधिक योजना तयार भएको हुनेछ । ३.लैङ्गिक उत्तरदायी योजना तर्जुमा तथा मापन सम्बन्धी सूचकहरु निर्माण भएका हुनेछन । ४.योजना तर्जुमा प्रकृत्यामा लक्षित वर्गको पूर्ण सहभागिता भएको हुनेछ ।	१.वार्षिक नीति कार्यक्रम तथा बजेट पुस्तिका २.आवधिक योजना ३.योजना तर्जुमा प्रकृत्याका बैठक तथा भेलाका उपस्थितिहरु ४.कार्यपालिकाका बैठकका निर्णयहरु ५.सभा र बैठकका निर्णयहरु
२.	श्रोत साधनमा लक्षित वर्गको पहुँच अभिवृद्धि गरी न्यायोचित वितरणलाई संस्थागत गर्ने ।	हरेक वर्ष लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण परीक्षण गरि त्यसले औल्याएका कमी कमजोरीहरुलाई अर्को वर्षको कार्यक्रममा समेटेर श्रोत साधनमा लक्षित वर्गको पहुँच अभिवृद्धि गर्दै लैजाने ।	विकासका अवसरबाट वञ्चित समुदायलाई आर्थिक सामाजिक तथा राजनैतिक क्षेत्र संग सम्बन्धीत सबै कृत्याकलापहरुमा अर्थपूर्ण सहभागिता गराई वार्षिक रुपमा मूल्याडन गर्दै लैजाने ।	१.लक्षित वर्गको खण्डकृत तथ्याक संकलन तथा हरेक वर्ष अद्यावधिक गर्दै लैजाने । २.कानून तथा कार्यविधिमा महिला तथा वञ्चितकरणमा परेका समुदायको लागि उल्लेख भएका प्रवधानहरुका वारेमा सरोकारवाला पक्ष लाई सुसुचित गर्ने । ३.जीविकोपार्जन संग जोडिएका आर्थिक गतिविधि हरुमा लक्षित वर्गका लागि निर्दिष्ट बजेट विनियोजन गर्ने । ४.संघ संस्थामा प्रतिनिधित्व, शाखाप्रमुखको जिम्मेवारी प्रदान, अध्ययन अनुसन्धान टोली निर्माण गर्दा लक्षित वर्गलाई पहिलो प्राथमिकतामा राखेर गर्ने । ५.राजनैतिक नेतृत्व तथा जम्मेवारी वाडफाँडमा महिला एवम लक्षित वर्ग लाई निश्चित प्रतिशत सहभागिता प्रदान गर्ने । ६.महिला तथा लक्षित वर्गको कार्यबोझ कम गर्ने सरल तथा समय वचत हुने खालका (व्यवहारिक आवश्यकता पुरा हुने) कार्यक्रममा बजेट विनियोजन गर्ने । ७.महिला तथा लक्षित वर्गको स्थिति परिवर्तन गर्ने खालका (शिक्षा रोजगारी संग सम्बन्धीत) रणनीतिक कार्यक्रम बजेटमा	१.लक्षित वर्गको वस्तुगत खण्डकृत तथ्याकवार्षिक रुपमा अद्यावधिक भएको हुनेछ । २.कानून कार्यविधि वारेमा सेवा प्रदायक तथा सेवा ग्राहीहरु लाई अभिमुखीकरण भएको हुनेछ । ३.लक्षित वर्गको जीविकोपार्जन हुने गरी निर्दिष्ट बजेट विनियोजन भएको हुनेछ । ४.उपभोक्ता समिति, कार्यदल हरुमा कम्तीमा ४०% लक्षित वर्गको सहभागिता भएको हुनेछ । ५.कम्तीमा वर्षका १ पटक लक्षित वर्गको लागि लोकसेवा र शिक्षा सेवा आयोगको परिक्षातयारी सम्बन्धी कक्षा हरु संचालन भएका हुनेछन् ।	१.वार्षिक नीति कार्यक्रम तथा बजेट पुस्तिका २.कानून कार्यविधि वारेमा अभिमुखीकरण कार्यक्रमको उपस्थिति । ३.गठित उपभोक्ता समितिको विवरण र कार्यविधि । ४.कार्यपालिका बैठक तथा सभाका निर्णयहरु ।

लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण (GESI)रणनीति-०७९
सुनापति गाउँपालिका, रामेछाप

			समावेश गर्ने ।			
३.	लैससास सम्बन्धी राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय प्रतिवद्धता र सन्धि संभौताहरु कार्यान्वयन गरी मूल प्रवाहीकरण गर्ने ।	महिला तथा बालबालिकासंग सम्बन्धीत सबै अन्तराष्ट्रिय सन्धि संभौताहरु, प्रतिवद्धताहरु तथा दीगो विकासका लक्षलाई स्थानीयकरण गरी त्यसका सूचकहरु पुरा गर्दै लैजाने ।	अन्तराष्ट्रिय सन्धि संभौता प्रतिवद्धता तथा दीगो विकासका लक्षका वारेमा सरोकारवाला पक्षहरुलाई अभिमुखीकरण गर्ने साथै स्थानीयकरण गरी लागू गर्ने ।	१.१७ वटा दीगो विकासका लक्षहरुको स्थानीयकरणका लागि कर्मचारी तथा पदाधिकारिहरुलाई अभिमुखीकरण कार्यक्रम संचालन गर्ने । २.वेइजिड सम्मेलनका १२ प्रतिवद्धताका वारेमा कर्मचारी तथा जनप्रतिनिधिहरु लाई अभिमुखीकरण गरी कार्यान्वयनका लागि योजना तर्जुमा गर्ने । ३.संयुक्त राष्ट्र संघीय सुरक्षा परिषदको दस्तावेजका प्रस्ताव नं १३२५ र १८२० तथा संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय बाल अधिकार महासन्धी, १९८९ वारेमा कर्मचारी तथा जनप्रतिनिधिलाई अभिमुखीकरण गरी कार्यान्वयनमा ल्याउने । ४.आवश्यक कानून तथा कार्यविधि तयार गर्ने । ५.आवश्यक स्थानीयकरण कार्यक्रमका लागि वार्षिक रुपमा बजेट विनियोजन र कार्यान्वयन गर्ने ।	१.दीगो विकास लक्ष, महिला माथि हुने सबै प्रकारका विभेद विरुद्धको वेइजिड सम्मेलनका प्रतिवद्धताहरु, संयुक्त राष्ट्र संघीय सुरक्षा परिषदको दस्तावेज, संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय बाल अधिकार महासन्धी सम्बन्धी अभिमुखीकरण भएको हुनेछ । २.अन्तराष्ट्रिय सन्धि संभौताको स्थानीयकरण भएको हुनेछ । ३.स्थानीयकरण कार्यक्रमका लागि बजेट विनियोजन भएको हुनेछ ।	१.अन्तराष्ट्रिय सन्धि संभौता अभिमुखीकरणको उपस्थिति तथा माइन्ट्युट । २.वार्षिक नीति कार्यक्रम तथा बजेट ३.कार्यान्वयन लागि बनेका कार्यविधिहरु ४.कार्यपालिका बैठक तथा सभाका निर्णयहरु ।
४.	नीति कानूनमा नै महिला तथा लक्षित वर्गको समावेशिता सुनिश्चित गर्ने ।	गाउँपालिकाले निर्माण गरेका सबै कानून, नीति, नियम, निर्देशिका, र कार्यविधिहरु महिला, बालबालिका, यौनिक तथा लैङ्गिक अल्पसंख्यक, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, जेष्ठनागरिक, दलित, लोपउन्मुख सिमान्तकृत आदीवासी जनजाती सहित समग्र लक्षित वर्ग मैत्री बनाउदै लैजाने ।	संघीय तथा प्रादेशिक कानून कार्यविधि हरुमा व्यवस्था भए अनुरुप संस्थागत संरचनाहरु निर्माण गरी कार्यान्वयनमा जाने साथै गाउँपालिकाले निर्माण गर्ने हरेक ऐन कानून कार्यविधिहरुमा निर्माण हुने संस्थागत संरचनाहरुमा लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणका दृष्टिकोणले वञ्चितकरणमा परेका समुदायको सहभागिता सुनिश्चित गर्ने ।	१.लैससास सम्बन्धी संघीय तथा प्रादेशिक कानूनले व्यवस्था गरे अनुरुपका संस्थागत संरचनाहरु निर्माण गर्ने । २.कानून कार्यविधिहरु निर्माण गर्दा लैससास दृष्टिकोणले उपयुक्त भए नभएको विश्लेषण गर्ने । ३.महिला, पुरुष तथा रैथाने र आप्रवासी कामदारहरु विच हुने विभेद अन्त्यका लागि आवश्यक कानूनी व्यवस्था गर्ने । ४.योजना तर्जुमा गर्दा महिला तथा लक्षित समूहको व्यवहारिक र रणनीतिक आवश्यकता परिपूर्ति गर्ने गरि गर्ने । ५.विगतमा बनेका कानून कार्यविधिहरु लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणका दृष्टिकोणले उपयुक्त भए नभएको विश्लेषण गरी आवश्यक संसोधन गर्ने । ६.कानून कार्यविधिमा तथा विकास प्रकृत्यामा यौनिक तथा लैङ्गिक अल्पसंख्यक हरुका विषयहरुलाई समावेश गर्ने । ७.सबै क्षेत्रको नेतृत्व तहमा महिला तथा लक्षित वर्गको समानुपातिक सहभागिताका लागि कानूनी व्यवस्था गर्ने ।	१.कानून कार्यविधिले निर्दिष्ट गरेका संस्थागत संरचनाहरु निर्माण भएका हुनेछन । २.नयाँ वन्ने सबै कानून कार्यविधिहरु लैससास दृष्टिकोणले उपयुक्त भए नभएको विश्लेषण गरिएको हुनेछ । ३.महिला पुरुष तथा रैथाने र आप्रवासी कामदारहरु विच हुने विभेद अन्त्यका लागि नीति तयार भएको हुनेछ । ४.विगतमा बनेका कार्यविधिहरु आवश्यकता अनुसार संसोधन भएका हुनेछन । ५.कानून कार्यविधि तथा विकास कृत्याकलापमा यौनिक तथा लैङ्गिक अल्पसंख्यकहरु समावेश भएका हुनेछन । ६.समानुपातिक नेतृत्व का लागि कानूनी व्यवस्था भएको हुनेछ ।	१.वार्षिक नीति कार्यक्रम र बजेट पुस्तिका । २.कानून विश्लेषणका लागि कार्यदल गठन भएको कार्यपालिकाको बैठक निर्णय पुस्तिका । ३.यौनिक तथा लैङ्गिक अल्पसंख्यकका लागि बनेका शौचालयहरु तथा अन्य संरचनाहरुको स्थलगत अवलोकन ।
५.	संस्थागत व्यवस्था अन्तरगत कार्यप्रणाली,	१.लक्षित वर्ग विकासका लागि छुट्टै शाखा स्थापना गरी महिला बालबालिका	क.महिला, गरीब र बहिष्करणमा परेका समुदाय ले भोगेका समस्या र	१.संस्थागत जिम्मेवारी दिदा तथा शाखा व्यवस्थापन गर्दा प्रमूखको रुपमा महिला लाई प्राथमिकता दिने । २.लक्षित वर्गको लागि महिला जनजाती तथा जेष्ठ नागरिक जनप्रतिनिधि समावेश गरी विशेष सेवा प्रदायक कार्यदल गठन	१.शाखा प्रमूखमा महिला तथा लक्षित वर्गको प्रतिनिधित्व भएको हुनेछ । २.लक्षित वर्गको लागि विशेष सेवा	१.कार्यपालिकाका निर्णय पुस्तिका २.विशेष सेवा प्रदायक कार्यदलको बैठकको

लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण (GESI)रणनीति-०७९
सुनापति गाउँपालिका, रामेछाप

	<p>वित्त व्यवस्थापन एवम तथ्याङ्कमा समेत महिला तथा लक्षित वर्गको समावेशीतालाई सुनिश्चित गरी आर्थिक रुपमा सशक्तिकरण गर्ने ।</p>	<p>तथा जेष्ठनगरिकहरुको सवाललाई प्रत्यक्ष रुपमा संबोधन गर्दै लैजाने । २. वार्षिक बजेट तर्जुमामा छुट्टै कोष स्थापना गरी लैङ्गिक हिंसा निवारण, महिला सीप विकास लगायत क्षमता विकासका कृयाकलापहरु संचालन गरि महिला पुरुष समविकासलाई बढावा दिने । ३. लक्षित वर्ग पहिचान हुने गरि खण्डिकृत तथ्याङ्कहरु संकलन तथा अद्यावधिक गरि त्यसका आधारमा योजना तर्जुमा र बजेट विनियोजन गर्ने नीति अवलम्बन गर्ने ।</p>	<p>सवालहरुको पहिचान तथा लेखाजोखा गरि नीतिगत व्यवस्थाहरु, संस्थागत प्रणाली तथा संरचनाहरु, योजना, बजेट, पहुँचयुक्त अवसर, सेवामूलक कार्य, अनुगमन, मूल्यांकन र अनुसन्धान आदि कार्यमा समान अवसर मार्फत सवाल र समस्याको संबोधन गरि विकास प्रक्रियामा मूलप्रवाहीकरण गर्ने । ख. विभिन्न शाखाहरु बीच आन्तरिक समन्वय गरी योजना तर्जुमा, बजेट विनियोजन उपभोक्ता समिति गठन तथा त्यसको नेतृत्व, परिचालन, अनुगमन मूल्याङ्कन लाई लैससास मैत्री बनाउदै लैजाने ।</p>	<p>गर्ने । ३. महिला पुरुष समविकास कार्यनीति निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्ने । ४. कार्यक्षेत्रमा हुने यौन दुर्व्यवहार, जातीय भेदभाव तथा महिला हिंसाका घटना नियन्त्रण गर्न विशेष आचार संहिता निर्माण गरी लागु गर्ने । ५. आदिवासी जनजाती दलित लगायत अन्य लक्षित समूहका महिलाको सशक्तिकरणकालागि बजेट विनियोजन गर्ने साथै कार्यान्वयनका लागि आवश्यक कार्यविधि बनाउने । ६. महिला बालबालिका शाखामा लैङ्गिक डेस्क र आवश्यक जनशक्ति व्यवस्थापन गर्ने । ७. स्थानीय संचारका माध्यम मार्फत लैससास सम्बन्धी सूचना एवम सचेतनामूल सामाग्रीहरु तयारी तथा प्रकाशन र प्रशारण गर्ने । ८. उपभोक्ता समिति गठन तथा परिचालन गर्दा महिला, यौनिक तथा लैङ्गिक अल्प संख्यकहरुको सहभागितालाई अनिवार्य गर्ने ।</p>	<p>प्रदायक कार्यदल गठन भएको हुनेछ । ३. महिला पुरुष समविकास कार्यनीति तयार भएको हुनेछ । ४. यौन दुर्व्यवहार जातीय भेदभाव तथा महिला हिंसा नियन्त्रण गर्न आचार संहिता निर्माण भएको हुनेछ । ५. महिला बालबालिका शाखामा जनशक्ति सहित लैङ्गिक डेस्क स्थापना भएको हुनेछ । ६. लैससास सम्बन्धी सचेतना मुलक ब्रसर तथा रेडियो टेलिभिजन कार्यक्रम संचालन भएको हुनेछ ।</p>	<p>निर्णय प्रतिलिपि ३. महिला पुरुष समविकास कार्यनीति ४. महिला बालबालिका शाखाको प्रत्यक्ष अवलोकन ५. FM रेडियो टेलिभिजन कार्यक्रमका अडियो भिडियो समाग्रिहरु ।</p>
६.	<p>मानव संसाधन तथा क्षमता विकासमा लक्षित वर्गको सहभागिता सुनिश्चित गरी जीविकोपार्जनमा आत्मनिर्भर बनाउदै लैजाने।</p>	<p>१. मानव संसाधन विकास शाखा स्थापना गरि महिला तथा विपन्न लक्षित वर्गको क्षमता विकासलाई पहिलो प्राथमिकतामा राखेर कार्यान्वयन गर्दै लैजाने । २. निर्माण भएका संघीय</p>	<p>लक्षित वर्गको क्षमता अभिवृद्धि सँगै सीप विकास गरेर आर्थिक गतिविधिहरुमा समावेश गरेर आत्म निर्भर बनाउने ।</p>	<p>१. लैससास क्षमता विकासका लागि बजेट विनियोजन गर्ने । २. लैससास बजेट खर्च कार्यविधि तयार गर्ने । ३. गाउँपालिकाले आयोजना गर्ने प्रत्येक तालीममा लैङ्गिक समानता सामाजिक समावेशी करण विषयलाई अकाट्य सवाल को रुपमा राख्ने नीति बनाउने । ४. मानव संसाधन तथा क्षमता विकास शाखा स्थापना गर्ने । ५. लैङ्गिक हिंसा निवारण कार्य विधि बनाउने । ६. कार्यस्थल तथा सार्वजनिक स्थलमा महिला किशोरी तथा बालबालिका माथि हुने यौनजन्य दुर्व्यवहार विरुद्ध विद्यमान</p>	<p>१. वार्षिक बजेटमा लैससास क्षमता विकासका लागि बजेट विनियोजन भएको हुनेछ । २. मानव संसाधन तथा क्षमता विकास शाखाको स्थापना भएको हुनेछ । ३. लैङ्गिक हिंसा निवारण कार्यविधि निर्माण भएको हुनेछ । ४. कार्यस्थलमा महिला तथा किशोरी</p>	<p>१. वार्षिक नीति कार्यक्रम तथा बजेट । २. लैङ्गिक हिंसा निवारण कार्यविधि । ३. कार्यस्थलमा महिला तथा किशोरी माथि हुने दुर्व्यवहारमा विरुद्ध निर्णय भएका माइन्टहरु</p>

लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण (GESI)रणनीति-०७९
सुनापति गाउँपालिका, रामेछाप

		तथा स्थानीय कानून कार्यविधिहरूको बारेमा कर्मचारीहरूलाई अद्यावधिक गर्दै लैजाने ।		कानूनी व्यवस्थाको प्रचार प्रसा गर्ने ।	माथि हुने यौन दुर्व्यहारमा कमी आएको हुनेछ ।	४.प्रत्यक्ष अवलोकन
७.	अनौपचारिक मूल्यान्वयता कु संस्कार विरुद्ध जनचेतना वृद्धि गरी सामाजिक दृष्टिकोणमा परिवर्तन गर्दै लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीतामा आधारित समाज स्थापना गर्ने	सामाजिक कुरीतिहरूका विरुद्ध सचेतना लाई सामाजिक विकासका हरेक कृयाकलापमा समावेश गरी छलफल गर्ने ।	समाजमा विद्यमान कुरीतिहरू अन्धविश्वास तथा गलत परम्परा विरुद्ध सचेतनालाई हरेक कृयाकलापमा अकाट्य सवाल (Cross cutting issue) को रूपमा छलफल गर्दै लैजाने ।	१.लैङ्गिकहिंसा विरुद्ध शुन्य सहनशिलता लिइ यसमा कर्मचारी तथा जनप्रतिनिधिहरू लाई पुरस्कार तथा दण्डको व्यवस्था गर्ने । २.हिंसा प्रभावित बेचबिखनमा परेका महिला तथा यौनिक र लैङ्गिक अल्पसंख्यकहरूका लागि सेवा केन्द्र स्थापना गर्ने । ३.सचेतनामुलक कार्यक्रमलाई रेडियो टिभि पत्रपत्रिका मार्फत नियमित रूपमा प्रचार प्रसार गर्ने । ४.लैङ्गिकहिंसा निवारण आचारसंहिता निर्माण र पालना गर्ने । ५.अन्तरजातीय विवाहलाई प्रोत्साहन गर्ने । ६.सबै वडामा महिला कानूनी सचेतना कक्षाहरू संचालन गर्ने । ७.सामाजिक कुरीति विरुद्ध भिडियोहरू बनाउने सडक नाटक प्रस्तुत गर्ने ।	१.सामाजिक कुरीति हरुका विरुद्ध श्रव्य दृष्य सामाग्री निर्माण भएको हुनेछ । २.हिंसा प्रभावित महिला तथा यौनिक अल्पसंख्यकहरूका लागि सेवाकेन्द्र स्थापना भएको हुनेछ । ३.अन्तरजातीय विवाह गर्ने जोडीहरू सम्मानित भएका हुनेछन । ४.वडास्तरमा महिला हिंसा विरुद्ध निर्माण भएका सचेतना कार्यक्रम संचालन भएको हुनेछन ।	१.वार्षिक बजेट तथा नीति कार्यक्रम । २.श्रव्य दृष्य सामाग्रीहरू । ३.सामाजिक संजाल मा गरिएका पोष्टहरू । ४.अन्तरजातीय विवाह गर्ने जोडी सम्मान कार्यक्रमको अभिलेख । ५.प्रत्यक्ष अवलोकन (सेवा केन्द्र) ।
८.	शिक्षा स्वास्थ्य खानेपानी तथा सरसफाइ संग सम्बन्धीत सेवा प्रवाहमा लैससासलाई प्राथमितामा राख्ने र प्रत्येक चरणमा लैससास दृष्टिकोणबाट अनुगमन मूल्याङ्कन गर्ने परिपाटीलाई संस्थागत गर्ने ।	शिक्षा स्वास्थ्य खानेपानी तथा सरसफाई जस्ता सामाजिक विकासका क्षेत्रहरूमा लैससास सग सम्बन्धीत सूचकहरू निर्माण गरी नियमित अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने ।	प्रत्येक चरणमा गरिने अनुगमन तथा मूल्याङ्कन लैससासको दृष्टिकोणबाट गर्ने । पछिल्लो चरणमा गर्ने अनुगमनमा अधिल्लो पटक दिएका सुभाव कार्यान्वयन भए नभएको एकिन गर्ने सुचक समेत थप गरी अनुगमन र मूल्याङ्कनलाई लैससास मैत्री बनाउदै लैजाने ।	१.महिलासाक्षरता कार्यक्रम संचालन गर्ने । २.शिक्षण अभ्यास संगै निश्चित निराक्षरलाई साक्षर बनाउने शैक्षिक नीति अवलम्बन गर्ने । ३.यौनिक अल्पसंख्यक हरुका लागि विद्यालयमा शौचालय वैकल्पिक व्यावस्थापन गर्ने र अब वन्ने शौचालयमा सबैलाई पुग्ने गरी निर्माण गर्ने । ४.स्वरोजगार वन्न चहाने र वैदेशिक रोजगारीमा जान खोज्नेको सुचना संकलन गरी आवश्यक तालीम प्रदान गर्ने । आवश्यकता अनुसार बजेट विनियोजन गर्ने । ५.आवश्यक बजेट विनियोजन गरी विपन्न परिवार स्वास्थ्य वीमा कार्यक्रम सुरु गर्ने । ६.अब उप्रान्त वन्ने सबै सार्वजानिक भवनहरूमा स्तनपान कक्ष सहिच डुइड डिजाइन गर्ने र कार्यान्वयन गर्ने । ७.जोखिमयुक्त काम गरेर जीवन निर्वाह गर्नु पर्ने गर्भवती महिलाहरूको लागि राहात प्याकेज ल्याउने । ८.हरेक ६ महिनामा सार्वजानिक सुनुवाइ वार्षिक रूपमा सामाजिक परिक्षण र नियमित रूपमा सार्वजानिक परीक्षण गर्ने । ९.हरेक अनुगमनमा लैससास दृष्टिकोणबाट गर्ने गरी फारमहरू तयार गरी कार्यान्वयन गर्ने ।	१.संभावना रहेका सबै निराक्षरहरू साक्षर भएका हुनेछन । २.यौनिक अल्पसंख्यक हरुका लागि विद्यालयमा वैकल्पिक शौचालयको व्यवस्था भएको हुनेछ । ३.वैदेशिक रोजगारीमा जाने तथा स्वरोजगार वन्न चाहाने यूवाहरूका लागि सीप विकास तालीम संचालन भएको हुनेछ ।	१.वार्षिक प्रगती प्रतिवेदन २.तालीम सम्पन्न प्रतिवेदन ३.कार्यपालिका निर्णयहरू ४.सभाका निर्णयहरू ५.अनुगमन मूल्याङ्कन फारम हरु

१०. वित्त व्यवस्थापन

माथि उल्लेखित रणनीतिक कृयाकलापहरु संचालन गर्नका लागि वित्तको आवश्यकता पर्छ नै तथापी यसमा अतिरिक्त बाह्य श्रोत प्राप्त भएमा मात्र लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण मुल प्रवाहीकरण को कार्य गर्ने नत्र नगर्ने भन्ने हुन सक्दैन । यसका लागि हाल संचालन भइरहेको बजेट नीति तथा कार्यक्रमहरुलाई कसरी लैससास मैत्री बनाउन सकिन्छ भन्ने कुरा महत्वपूर्ण रहन्छ । तसर्थ लैससास मुल प्रवाहीकरणका कार्यक्रमहरुको लागि निम्नानुसार वित्त व्यवस्थापन गरिनेछ ।

- क. लैससास लक्षित कार्यक्रमका लागि गाउँपालिकाले बाषिक रुपमा निश्चित प्रतिशत निर्दिष्ट बजेट विनियोजन गर्ने ।
- ख. भौतिक पुर्वाधार निर्माणका कार्यक्रमहरुमा कामको विभाजन गरि योग्यता अनुसारको काम सबै लक्षित वर्गले गर्न पाउने गरि नीतिगत व्यवस्था गर्ने ।
- ग. लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट कार्यान्वयन गरि महिला सहभागिता अभिवृद्धि गर्ने ।
- घ. स्थानीय तहमा कार्यरत विकास साभेदारहरुलाई बाषिक कार्यक्रम तयार गरी स्थानीय तहसंग सहकार्य गर्न निर्देशन दिने ।
- ङ. स्थानीय तहको सीफारिसमा सहुलियत दरको ऋण उपलब्ध गराइ वित्तीय सहयोग पुर्याउन बैंक तथा वित्तीय संघ संस्थाहरु संग समन्वय गर्ने ।
- च. संघीय तथा प्रादेशिक मन्त्रालयहरुमा लक्षित विकास कार्यक्रम अन्तरगत विनियोजित बजेटले तय गरेका विषयगत क्षेत्रहरुको अघ्ययन गरी आवश्यक परियोजना प्रस्ताव तयार गरेर अधिकतम श्रोत प्राप्त गर्न आवश्यक जनशक्ति परिचालन गर्न ।
- छ. सरकारी तथा अन्तराष्ट्रिय गैह्र सरकारी संस्था तथा दातृ निकायहरुमा समन्वय गरी थप बजेट व्यवस्थापन गर्ने ।

११. कानूनी व्यवस्था

लैससास रणनीति कार्यान्वयनमा ल्याउनका लागि कार्यपालिकाको बैठकले अनुमोदन र गाउँसभाबाट पारित गराउनु पर्दछ । यो रणनीतिलाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयनका लागि आवश्यक पर्ने नियमावली तथा कार्यविधि गाउँपालिकाले ६ महिना भित्रमा तर्जुमा गरि कार्ययोजनाका साथ कार्यान्वयनमा लैजानेछ । तर गाउँसभाले पास गरी सकेपछि कानून कार्यविधिहरुको आवश्यकता नपर्ने खालका प्रावधानहरु भने स्वत कार्यान्वयनमा आउने छन् ।

१२. रणनीति कार्यान्वयनको जिम्मेवारी तथा दायित्व

लैससास रणनीति कार्यान्वयनको प्रमुख जिम्मेवारी गाउँपालिकाका प्रमुखको संयोजकत्वमा गठित लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण कार्यान्वयन समितिको हुनेछ (लैससास परिक्षण दिग्दर्शन २०७८ ले व्यवस्था गरेको) भने सबै शाखा तथा वडा कार्यालयहरुले सबै कृयाकलापमा यो रणनीति अनुसार कार्य सम्पादनको दायित्व निर्वाह गर्नु पर्ने हुन्छ । योजना तर्जुमा तथा बजेट निर्धारणको समयमा रणनीतिमा उल्लेख भएका कृयाकलापहरु समावेश भए नभएको हेर्ने जिम्मेवारी अनुगमन समितिका संयोजकको हुनेछ । भने आवश्यकता अनुसार विषय विज्ञहरु राखेर अल्पकालिन समिति निर्माण गरि रणनीति कार्यान्वयनमा छुटेका विषयहरु पहिचान गर्न सकिनेछ । खाडौँदेवी गाउँपालिकामा कार्यरत सबै संघ संस्था तथा विकास साभेदारहरुले लैससास रणनीति कार्यान्वयनमा जिम्मेवारी वहन गर्नुपर्नेछ । रणनीतिक कृयाकलापका वारेमा सबै सरोकारवाला निकायहरुलाई अभिमुखीकरण गरि बाषिक प्रगति प्रतिवेदनमा लैसासको अवस्था प्रस्ट हुने गरि पेश गर्ने व्यवस्था मिलाईनेछ ।

१३. रणनीति कार्यान्वयन अनुगमन सम्बन्धी व्यवस्था

- क. रणनीति कार्यान्वयनको सम्बन्ध मुख्य रूपमा लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट र लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण परीक्षणसंग रहन्छ । लैससास परीक्षण दिग्दर्शनले निर्दिष्ट गरेका १०० वटा सूचकहरूको आधारमा रणनीति कार्यान्वयन भए नभएको अनुगमन गरिनेछ ।
- ख. गाउँपालिका भित्र कार्यरत सबै संघ संस्था तथा विकास साभेदारहरूलाई वार्षिक रूपमा कार्यक्रमको समीक्षा गर्दा लैससासको दृष्टिकोणले समेत गरेर प्राप्त उपलब्धि र समस्याहरूको पहिचान सहितको प्रतिवेदन पेश गर्ने नीति अवलम्बन गरिनेछ ।
- ग. गाउँपालिकामा कार्यरत विभिन्न सरोकारवाला संघसंस्थाहरूको प्रतिनिधित्वमा सामाजिक विकास शाखा अन्तर्गत लैससास अनुगमन संयन्त्रको स्थापना गरिनेछ । जसले रणनीतिमा उल्लेख गरिएका कृयाकलापहरू गाउँपालिकाको वार्षिक कार्यक्रममा समावेश भए नभएको एकिन गर्ने र सम्बन्धीत पक्षलाई सुझाव प्रदान गनछे । वार्षिक कार्यक्रममा समावेश भएका कृयाकलापहरू कार्यान्वयन कसरी भइरहेको छ सो को समेत अनुगमन गरि प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत मार्फत प्रतिवेदन पेश गर्ने व्यवस्था मिलाईनेछ ।

१४. संभाव्य जोखीम र न्यूनीकरणका उपायहरू

१४.१ संभाव्य जोखीम

लैससास रणनीति कार्यान्वयनमा निम्नानुसारका जोखिमहरूको आँकलन गरिएको छ ।

- क. पितृसत्तात्मक सोच हावी रहेको सन्दर्भमा लैङ्गिक समानता रणनीतिले महिला तथा बालबालिकालाई मात्र प्राथमिकतामा राख्दछ भन्ने भ्रमपूर्ण बुझाईका कारण रणनीति कार्यान्वयनमा गतिरोध उत्पन्न हुन सक्दछ ।
- ख. सार्वजनिक तथा निजी क्षेत्रका सबै संरचनाहरूमा महिलाको समानुपातिक सहभागिता नहुँदा लैङ्गिक समानता रणनीतिको कार्यान्वयन तथा अनुगमन सही ढंगबाट नहुन सक्दछ ।
- ग. लैससास बहुपक्षीय सरोकार राख्ने विषय भएकोले समन्वय र सहयोगमा समस्या हुनसक्दछ ।
- घ. लैससास रणनीति कार्यान्वयनमा आवश्यक क्षमतायुक्त र दक्ष जनशक्ति र श्रोत साधनको सिमितता हुनसक्दछ ।
- ङ. विषयगत शाखा तथा अन्य सरोकारवालाहरू विच लैससास रणनीति कार्यान्वयनमा अन्यौल, विविधता तथा दोहोरोपना हुनसक्दछ ।

१४.२ जोखीम न्यूनीकरणका उपायहरू

- क. लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण सम्बन्धी नेतृत्व तथा सरोकारवालाहरूको बुझाईमा एकरूपता ल्याउन तालिम, गोष्ठी तथा छलफलको आयोजना गर्ने ।
- ख. बहुपक्षीय सरोकारवालाहरू संगको समन्वय तथा सहकार्य बढाउने ।
- ग. गाउँपालिकाका हरेक बैठकमा लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण सम्बन्धी कार्यहरूको समीक्षा गर्ने ।
- घ. विषय विज्ञहरूसंग नियमित रूपमा छलफल र परामर्श गर्ने ।

१५.निश्कर्ष

लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणको लागि संघीय तथा प्रदेश स्तरमा बनेका नीति तथा रणनीतिहरूलाई कार्यान्वयन गर्न र अन्तराष्ट्रिय स्तरमा भएका सन्धी संभौता तथा प्रतिवद्धताहरूलाई स्थानीयकरण गरी वार्षिक नीति तथा कार्यक्रममा समाविष्ट गर्दै लैजान आवश्यक छ । कानून तथा नीतिहरू बन्ने तर कार्यान्वयन नहुने विषय आजको प्रमुख चुनौतीको रूपमा देखा परेको छ । त्यसैले अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको क्षेत्रमा व्यापक सुधार गरी हरेक कृयाकलापलाई लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणको नजरले अनुगमन र मूल्याङ्कन गर्ने परिपाटी विकास गर्दै लैजानु पर्दछ । रणनीतिका सबै प्राबधानहरू र कृयाकलापहरूको प्रभावकारी कार्यान्वयन गरि लक्षित वर्गलाई निश्चित समय सम्म निरन्तर रूपमा अवशर प्रदान गर्ने हो भने घोषित लक्ष प्राप्त गर्न सहज हुनेछ र खाडाँदेवी गाउँपालिका लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणको क्षेत्रमा सुब्यवस्थित र समृद्ध गाउँपालिका कहलाउने छ ।

*****_**